

DEN ekonomiska SIDAN

Av Åke Ortmark

Ekonomisk filosofi

Kurvan över det svenska välståndets framtida utveckling är tilltalande. Tre procents produktionsökning per år betyder med ränta på ränta en fördubbling på tjugofem år, fyrdubbling på femtio år osv. Det är givetvis minst sagt osäkert hur länge en dylik framstegstakt kan upprätthållas, men man vågar ändå förutsätta att vad vi nu menar med fattigdom så småningom kommer att bli en museal företeelse. Framtidens »fattiga» kommer i varje fall inte att hungra och frysa. Även mycket låga inkomsttagare kommer att ha tillgång till bil och helikopter.

Räknar man ränta på ränta i t.ex. 400 år framåt befinns det att industriarbetaren, som det nyligen påpekats, då kommer att åtnjuta en årsinkomst på ungefär 650 miljoner kr, gott svenskt mynt. Man kan, även bortsett från det lite lekfulla 400-årsperspektivet, fråga sig vid vilken punkt den s.k. konsumtionsmättnaden kommer att inträda. Det brukar ju sägas att vi inte ständigt kan fortsätta att öka vår konsumtion, närmast av den enkla anledningen att konsumtionen tar *tid*, och tiden kan av kända skäl inte fördubblas.

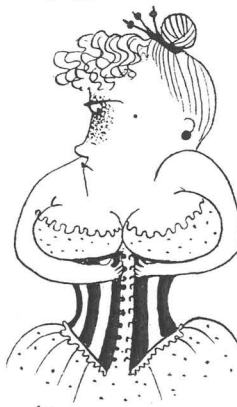
Men spekulationerna kan också ledas över på ett område, som vanligen reserveras för präster och för de filosofer som framlever sina dagar ostörda av den logiska positivismen. Man kan fråga vad meningen med det hela egentligen är: blir vi lyckligare, mer tillfredsställda, trivs vi bättre med livet genom den förbättrade standarden? Den frågan ställer vissa ekonomer någon gång. W. A. Lewis diskuterar i en nyligen publicerad bok om tillväxtproblemet (*The Theory of Economic Growth*) vadåttvarthän-aspekten, försiktigtvis i ett appendix. Hans lite ulliga resonemang skall här granskas.

Man kan inledningsvis tycka att problemet bör läggas upp så här, lite banalt: det är meningsfullt att öka produktionen, ty då höjs den allmänna levnadsstandarden och när de materiella villkoren förbättrats trivs folk bättre, i allmänhet, blir enkelt sagt lyckligare. Det är trevligt att studera stugor och annat från bil; från en helikopter blir tillvaron fullständigt bedårande, vilket inte bara beror på att man kommer längre från den. Herregud, så mycket krångligare kan det väl ändå inte vara! Här har vi nu på några korta rader ett auktoritativt yttrande i en väsentlig livsåskådningsfråga.

Men Lewis gör det krångligare än så, och det gör han väl rätt i. Lewis är misstänksam mot tesen att människan bliver lyckligare när välståndet stiger; han säger sig ha observerat att det ofta, i varje fall ibland, går på det omvända sättet. Följaktligen är lyckobegreppet ointressant i sammanhanget. Men ekonomisk tillväxt är önskvärd av andra skäl, säger Lewis, och det är på detta steg han halkar.

Han påstår, efter att ha avfärdat lyckospekulationerna, att ekonomisk tillväxt är önskvärd därför att den ger människan större möjligheter till kontroll över tillvaron och därigenom ökar hennes frihet. I det underutvecklade landet måste hon kämpa för sitt uppehålle med orkaner, torka och pest, varvid halva barn-

skaran dör före tioårsåldern. Ekonomisk tillväxt åstadkommer här en avgörande förändring genom att den möjliggör en viss kontroll över naturens makter.

Kontroll över naturen.

Det är svårbegripligt detta sätt att resonera. Lewis arbetar i själva verket naturligtvis fortfarande med ett lyckobegrepp fast han inte redovisar det. I kontrollen över naturen ligger ett värde som gör den ekonomiska tillväxten meningsfull och önskvärd. Nåväl, detta värde, är det inte tillfredsställelse eller lycka det? Reagerar inte människan med belåtenhet när hela barnskaran överlever?

Anger man en viss utveckling som önskvärd, så följer av det att det skapar tillfredsställelse att uppnå den. Enligt Lewis är produktionshöjningen något bra, och den är bra därför att den gör oss lyckligare.

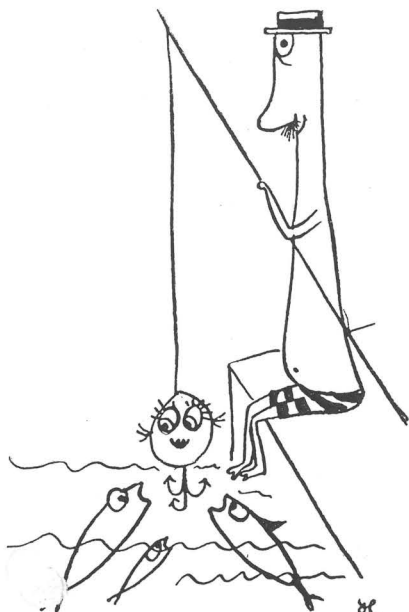
Indiens svältande barn

Man vinner inga röster på förslaget att hälften av den årliga produktionsstegringen skall gå till Indiens barn. Folken i de underutvecklade länderna har inte rösträtt i det rika västerlandet; följaktligen sätter nationella gränser stopp för inkomstutjämnningen, även i blygsam skala. Det finns här ingen skillnad mellan olika partiers politik i t.ex. Sverige: alla är tvungna att bedriva röstfiske och det gäller att välja attraktiva beten.

Den tidiga socialismen var dock i princip internationalistisk: man ville aktivt arbeta för en höjning av den allmänna levnadsstandarderna i världen, inte bara i det egna landet. Det idealet har numera kapsejsat, som C. D. H. Cole, en av de livaktigare i Fabian Society, framhöll i ett par uppmärksammade artiklar i *New Statesman and Nation* för något år sedan. I Sverige finner man heller inte några mera markanta tecken på socialistiska samvetsförebåelser vid tanken på Indiens barn. De svenska socialisterna — i den mån sådana existerar — tycks huvudsakligen diskutera om välfärdssamhället tar död på socialismen, om konsumtionen och inte bara produktionen skall dirigeras och om socialisering i traditionell betydelse egentligen har någon mening.

Samtidigt tenderar skillnaden i levnadsstandard mellan industrialiserade och underutvecklade länder att bli allt större. CED:s senaste policydeklaration¹⁾ blir mot den bakgrunden speciellt intressant. Den organisationen anser att nu måste verkligen något göras i de underutvecklade länderna. CED - The Committee for Economic Development, med adress New York — är ett ytterst livaktigt organ, som både genom sin sammansättning och sitt arbete förtjänar uppmärksamhet.

¹⁾ *Economic Development Abroad and the Role of American Foreign Investment, A Statement on National Policy, CED 1956.*

Det gäller att välja attraktiva beten i röstfisket.

Det är en sammanslutning av huvudsakligen framstående företagare men även ekonomer, finansierad av industrin, som ideligen publicerar funderingar kring olika ekonomiska problem. Dessutom avger CED deklARATIONER om hur den långsiktiga ekonomiska politiken i olika avseenden skall läggas upp. Det intressanta, det väsentliga, är att CED ingalunda alltid säger vad man väntar att en industrifinansierad institution skall säga. Det förefaller som om CED vill lösa USA:s och världens problem, inte enbart den amerikanska industrins. Det verkar progressivt och kul, det hela.

CED föreslår en kraftig ökning av den finansiella hjälpen till de underutvecklade länderna. Inte i första hand med allmänt altruistiska motiveringar, därför att ökad hjälp är ett humanitärt förstarangsintresse, utan snarare av »egoistiska» skäl. Det verkar hederligt och sympatiskt, det gör att man i rätt hög grad kan tro på den idealism som uttrycks i bisatserna.

CED säger att stödåtgärder i syfte att främja ekonomiska framsteg utomlands är en nödvändig investering i amerikansk säkerhet och amerikanskt välstånd. Hjälpen är dessutom det enklaste sättet att inplantera demokratiska värden och västerländsk frihet i de underutvecklade länderna. Det behövs därför en långsiktig, genomtänkt stödpolitik, inte en politik som är inriktad på hjälp från fall till fall. Politiken får inte underordnas militära hänsyn; »den ekonomiska hjälpen skall stå på egna ben».

Organisationens ordförande anser att USA borde öka den ekonomiska hjälpen till underutvecklade länder från nuvarande 400 milj. dollar per år till åtminstone 1 miljard, en siffra som uppges vara baserad på beräkningar över vilka belopp länderna ifråga bekvämt kan svälja. (I siffrorna ingår inte lånen från World Bank och Export-Import Bank och inte heller den militära hjälpen). Hjälpen skall i första hand användas till att finansiera »grundläggande projekt»: järnvägar, hamnar, utvecklingen av jordbruket etc.

CED har av allt att döma ett visst inflytande på den ledande amerikanska opinionen, inte minst tack vare den sans och måtta som präglar dess uttalanden. Det är därför tänkbart att framstötten kan få en viss inverkan på den officiella amerikanska politiken. Låt oss hoppas det och vidare att USA kan göra dylika insatser i samarbete med andra stater.

Den okända automationen

Diskussionen om automationen och dess verkningar har varit intensiv i flera år, och samtidigt oklar och yrvaken. Debattörerna har inte kunnat enas om vad som egentligen skall menas med automation och om automationen är något helt nytt eller om den fanns för flera hundra år sedan. Rikedomerna på synpunkter om denna i viss mån okända företeelse är dock stor.

I USA har kongressen genom ett underskott bedrivit studier i ämnet, redovisade i rapporten »Automation and Technological Change.» Utskottet konstaterar att det vore värdefullt om vi på något sätt kunde komma underfund med vad det egentligen är vi pratar om när vi nämmer ordet »automation», men en så ambitiös målsättning har inte kunnat infrias. För att kunna få in alla motstridiga uppfattningar under samma rubrik har utskottet stannat för en mycket vid definition: automation är alla olika nya automatiska processer, andra snabba tekniska framsteg och förbättrad »know-how» överhuvudtaget. Hit hör sådant som det fredliga utnyttjandet av atomkraften, förmågan att med elektronikens hjälp kontrollera maskiner och användningen av matematikmaskiner i olika sammanhang.

De sammanlagda verkningarna av allt detta blir så stora, anser utskottet, att man med goda skäl kan tala om »automationen» som något nytt och inte bara som en vidare utveckling av den tidigare mekaniseringen.

Men vilka blir då verkningarna? Det ligger i denna frågas natur att den inte kan besvaras annat än i ytterst allmänna termer som till stor del är grundade på gissningar och förhoppningar. Några nya synpunkter på problem av typen »Leder automation till permittering av arbetskraft?» eller »Är automationen lämpligare i stora företag än i små?» tycks inte ha kommit fram. Svaren på dessa frågor är idag liksom för några år sedan att den friställda arbetskraften säkert kommer att kunna sysselsättas på andra håll resp. ingen aning.

Men en inte ofta hörd synpunkt finns i utskottets rapport. Det påpekas nämligen att bara en liten del av den totala arbetsstyrkan rimligen kan bli direkt berörd av automationen, hur man än definierar den. Mycket stora grupper av arbetstagarer kommer förmodligen att jobba under i stort sett samma förutsättningar som tidigare, även om arbetsverktygen — skrivmaskinen, bussratten eller vad det är frågan om — förfinas och förbättras.

Det kan tilläggas att det inte heller är troligt att flertalet arbetare och tjänstemän i fabriker kommer att utföra sitt huvudsakligen med knapptryckningar. Man måste ju komma ihåg att det trots allt inte är någon överväldigande andel av de förekommande arbetsuppgifterna som lämpar sig för långt driven mekanisering. Synpunkten är besläktad med vad Torsten Gårdlund framfört (»Det goda livet») på tal om hur stor del av Sveriges yrkesverksamma befolkning som kan tänkas vara berörd av mekaniserat tempoarbete. Gårdlund kom — utifrån 1945 års siffror — till slutsatsen att sådana företeelser inte gärna kan beröra mer än ett tiotal procent av landets yrkesverksamma befolkning och faktiskt torde beröra en långt mindre del.

Det kan vara klokt att ha dylika tankegångar i minnet när »automationens» verkningar på våra arbetsplatser diskuteras.

Den store samlaren

Den store samlaren Samuel Goldwyns sekreterare trädde in till sin chef, berättas det:

— Mr Goldwyn, hyllorna är fulla med korrespondens, minst 30—40 år gammal. Kan vi inte slänga åtminstone brev som är mer än 25 år gamla?

— Gärna, svarade Goldwyn, men glöm inte att ta kopian av dom först!